

Jan ADÁMEK – Jarmila HANSOVÁ –
Daniel KOVÁŘ – Roman LAVIČKA –
Zdeněk MAREŠ – Zuzana THOMOVÁ,
*Katedrála sv. Mikuláše v Českých
Budějovicích*, Národní památkový
ústav – ÚOP v Českých Budějovicích,
České Budějovice 2014

272 s., ISBN 978-80-85033-54-0

Graficky zdařilá a obrazovou přílohou bohatě vybavená publikace předkládá díky úsilí šestice autorů, specializujících se na památkovou péči, dějiny umění, archivnictví, archeologii i teologii, obraz katedrály sv. Mikuláše v Českých Budějovicích od jejího založení králem Přemyslem Otakarem II. kolem roku 1265 až po recentní rekonstrukci z let 2011–2013.

Knihu tvoří tři chronologicky členěné oddíly. Pro medievistu je stěžejní první část zabývající se dějinami kostela a jeho duchovní správy od počátků jeho existence do velkého požáru města roku 1641. Úvodní kapitola z pera Romana Lavičky a Zuzany Thomové je věnována farnímu kostelu a hřbitovu v organismu středověkého města. Půdorys kostela a přilehlého hřbitova byl vytyčen s ohledem na celkové fungování nového urbanistického celku, což platilo i pro založení česko-budějovického dominikánského kláštera. Autoři se zabývají soužitím farního kostela a žebravého řádu v rámci jednoho města a uvádějí další příklady ze 13. století (např. Beroun, Cheb, Litoměřice, Písek a další). Thomová se zde na obecné rovině stručně zaobírá středověkými pohřebními zvyklostmi.

Problematické pohřbů na prostoru dnešní katedrály a kdysi přilehlého hřbitova se Thomová věnuje i v následné kapitole představující nejstarší archeologické nálezy (do roku 1535). Na základě datace odkrytých hrobů lze předpokládat větší sídelní koncentraci už před založením samotného města; existenci starší církevní podlahy se však nepodařilo prokázat. Archeologický průzkum proběhnuvší ve třech etapách (v letech 2001, 2005 a 2011/2012) potvrdil, že za nejstarší část kostela můžeme považovat presbytář (zjištěno kamenné základové zdivo a část zdiva obvodového) a postupně budované vedlejší oltáře. Hodnotný je nález zbytku zdobené terakotové podlahy v presbytáři, zachované díky spáleništní vrstvě po požáru z roku 1641. V podsypu dlažby byly objeveny čtyři mince datované do období první poloviny 13. až počátku 14. století. Z dalších nálezů připomeňme sekundárně použité kamenné prvky v základech dnešní sakristie i v interiéru kostela.

Mimo vlastní chrám je archeologicky doloženo kamenné zdivo samostatně stojící věže, dále pak zdivo náležející už ve středověku stojící hřbitovní kapli sv. Jakuba (dnes Smrtných úzkostí Páně). Z textu však není zřejmá datace zde zjištěné podzemní kostnice.

O založení kostela a stavbě jeho východní části pojednává v další kapitole Roman Lavička. Přestože poznání středověkého vzhledu farního kostela ztěžuje výrazná barokizace, vynucená požárem z roku 1641, Lavička na základě průzkumu stavby (přízdní klenební oblouky na půdě presbytáře, zbytky korunní římsy), půdorysu, písemných pramenů a za nemalého přispění komparace s budějovickým dominikánským klášterním kostelem přesvědčivě určuje jeho podobu jako trojlodní baziliku s protáhlým presbytářem. Finanční prostředky na stavbu pomáhala zajistit mimo jiné odpustková listina z 3. dubna 1297, o které nás jako o nejstarším dochovaném písemném prameni týkajícím se kostela sv. Mikuláše informuje Jan Adámek. Po tomto intermezzu navazuje Lavička na svůj předchozí text popisem stavby bazilikálního trojlodí s dvouvěžovým průčelím. Ocenění si zasluhují 3D modely, které jsou rovněž dostupné i na www.apl.quin.cz/3d/katedrala-cb/ (modely se vztahují k obdobím kolem let 1350, 1400, 1535 a 1650). Přestože je nutné brát rekonstrukce nejstarších dvou stavebních fází jako hypotetické, málokdo je tak fundovaný k jejich vytvoření jako Roman Lavička. Z písemných pramenů vyplývá, že dvouvěžové průčelí muselo být hotové před rokem 1369. Zatímco při rekonstrukci vnitřního členění stavby lze opět vycházet z komparací s dominikánským kostelem, o profilaci a materiálu žeber v hlavní lodi nevíme nic určitého. Nejbližší analogie sekundárně zazděných cihelných tvarovek nalezneme v kostele Panny Marie v Písku. Kromě vstupu v západním průčelí Lavička uvažuje i o existenci vstupu v jižní zdi boční lodi. Vyvozuje tak z polohy stavby a ze sledování situace na Willenbergově veduté Českých Budějovic z roku 1602.

Následují tři na sebe navazující kapitoly od Jana Adámka: Farní duchovenstvo ve 14. století a jeho zajištění, Oltáře a oltářníci po polovině 14. století a Povinnosti středověkých oltářníků, vycházející z již publikovaných závěrů autorovy diplomové práce. Adámek využívá k vytvoření „plastického obrazu života“ kostela sv. Mikuláše komparace v rámci univerzálního fungování katolické církve, což se odráží v obecných popisech činnosti jednotlivých osob zajišťujících liturgický i ryze praktický chod kostela. V závěru knihy je přiložen seznam farářů a děkanů svatomikulášského chrámu, od závěru 18. století pak i jména

českobudějovických biskupů. Značný prostor je věnován celkem osmi oltářům z období po polovině 14. století, včetně oltáře z hřbitovní kaple sv. Jakuba.

Pro vrcholně gotickou stavební fázi, přibližnou R. Lavičkou, je stěžejní „pozoruhodný útvar, který ve formě rizalitu předstupuje před průčelí jihozápadní věže“ (s. 62). Tato přístavba, patrná na Willenbergově vedutě, zřejmě nahradila boční loď předpokládané bazilikální dispozice. Není možné zjistit, zda došlo ke stejné či obdobné změně i na severní straně kostela. Stejně tak se nabízí i několik možných variant rekonstrukce interiéru. Na dokončené stavební práce mohla navázat výstavba oltářů. Do poloviny 15. století jich v kostele vzniklo nejméně 19, ke kterým můžeme připojit ještě dva další v sousedící kapli sv. Jakuba. S dvanácti z nich nás opět detailněji seznamuje Jan Adámek.

Situaci kostela a jejího sociálního zázemí v druhé půli 15. století a na počátku 16. století popsal Daniel Kovář. Osvěžujícími jsou postřehy o působení kostela na venkovany, směřující sem během jubilejního roku 1500, a informace o příbytcích oltářníků – kaplanských domcích. Kovář na základě pramenného výzkumu vyvozuje, že už v závěru 15. století existoval záměr kostel výrazně přebudovat.

Vlastní pozdně gotické přestavbě se věnuje Roman Lavička. Vedle archeologického výzkumu je pro rekonstrukci tehdejší podoby kostela stěžejní už zmiňovaná Willenbergova veduta, v písemných pramenech lze pak nalézt položky vyplacené řemeslníkům či za materiál. Pozornost je samozřejmě věnována mimo jiné monumentální stanové střeše (dle účtů z let 1525–1527). Tento nezvyklý způsob zastřešení vznikl na území Českého království a vyskytoval se především na významných stavbách velkých měst (přípomeňme alespoň chrám sv. Barbory v Kutné Hoře). Lavička se také zabývá otázkou zaklnutí, respektive nezaklnutí kostela, datací rekonstrukce presbytáře (dokončeno 1535), stavbou nárožní hodinové věžky i samostatné hranolové zvonice. V dalším krátkém textu spekuluje, zda se mohlo dochovat něco z vybavení středověkého kostela. Přestože uvádí několik možných případů, nic z těchto děl nemůžeme spojit přímo s kostelem sv. Mikuláše, na čemž nese vinu patrně i požár z roku 1641. O archeologických nálezech dokreslujících dobu před touto neblahou událostí podává stručnou zprávu Z. Thomová. Kapitoulou Farní chrám a jeho správa v letech 1535–1641 (Daniel Kovář) se pozornost přesouvá k novověkým dějinám kostela, které zpracovala především Jarmila Hansová.

Po kapitole věnované velkému požáru a barokní přestavbě chrámu (D. Kovář, R. Lavička) přibližuje Hansová zavedení nového patrona Českých Budějovic, sv. Auraciána, k čemuž se pojí podoba liturgických slavností v 17. století. Díky obsáhlému inventáři z roku 1720 nás autorka seznamuje s chrámovým vybavením počátku 18. století a v nejrozsáhlejší kapitole se pak zabývá kultem svatých, především Jana Nepomuckého. Hansová spolu s Thomovou podávají zprávu o barokním podzemí a o hřbitovu, k jehož zrušení došlo roku 1784, rok před založením českobudějovického biskupství. S proměnou kostela na katedrálu souvisely také úpravy a „očištění“ interiéru v duchu osvícenství. I když v 19. století vyvstaly úvahy o stavbě nové katedrály nebo aspoň o jejím rozšíření, k zásadním změnám došlo až po liturgické reformě ustanovené druhým vatikánským koncilem.

Osudy kostela sv. Mikuláše jsou dovedeny až do období celkové rekonstrukce interiéru (2011–2013). Pokud v těchto letech dostala katedrála vzhled důstojný svému významu, v předložené publikaci získala reprezentativní a vědecky fundované zpracování svých bohatých dějin.

MARTINA KUDLÍKOVÁ

Rudolf HOPMANN, *König ohne Kaiserkrone oder Eine Bibel für den Papst. Die (Bilder)Sprache der Wenzelsbibel*, Kunstverlag Josef Fink, Lindenberg 2015

132 s. + 56 obr., ISBN 978-3-89870-876-0

Hned po otevření atraktivně vyhlížející publikace mne pojal podezření, že autor není z oboru. Potvrzují to také tituly pěti knih, které předtím vydal. Na druhé straně mi neuniklo, že některé otázky zkoumal velmi podrobně a že se své poznatky snaží doložit a představit postupy odborné literatury. Z té zná některé základní práce, z nichž vychází, aniž by pronikl k problematice. Příznačné je, že mimo jiné neměl v rukou ani monografii Josefa Krásky, přestože je běžně dostupná v německém překladu, a že desítky speciálních studií nevzal vůbec na vědomí. Na rozdíl od běžné populárně naučné knižní produkce, která se omezuje na kompilativní transmisi vědeckých poznatků, má kniha Rudolfa Hopmanna ambice mnohem vyšší, neboť přináší hned několik odvážných hypotéz. Těm především budu